

جلب مشارکت مردم در مدیریت محیط زیست

طرح مدیران سبز اندیش

شماره ۱۰ سال ۱۳۸۲

سازمان حفاظت محیط زیست
معاونت آموزش و پژوهش
دفتر مشارکت و آموزش همگانی

بسم الله الرحمن الرحيم

جلب مشاركت مردم در مدیریت محیط زیست

يسبح لله ما في السموات و ما في الارض الملك القدوس العزيز الحكيم
(سوره جمعه آيه يك)

پيشگفتار

بر همگان مبرهن است که بسياری از تهديد‌های زیست محیطی، تخریب منابع و آلودگی‌ها نتیجه فعالیتهای غیرمنطبق با محیط زیست هستند. از این رو آگاه‌سازی و آموزش آحاد جامعه به خصوص برنامه‌ریزان، مدیران و سیاست‌گزاران در جهت آشنایی با ارزش و اهمیت حفظ محیط زیست برای ادامه حیات بشری امری مهم است. از آنجا که آموزش مدیران کشور خود به تنهایی هدف نبوده بلکه ابزاری کلیدی و راهبردی مناسب جهت زمینه‌سازی تغییر در دانش و نگرش آنها نسبت به آثار و پیامدهای تصمیمات آنها بر روی محیط زیست و تحقق توسعه پایدار می‌باشد، دفتر مشارکت و آموزش همگانی سازمان حفاظت محیط زیست این دسته از مخاطبین اثرگذار را در ردیف اولویت‌های آموزشی خود قرار داده است و از سال ۱۳۸۴ تاکنون «طرح مدیران سبزاندیش» را برنامه‌ریزی و اجرا می‌نماید. در این طرح با تولید و انتشار متون علمی مدیران کشور با وضعیت شکننده محیط زیست کشور آشنا و با ایجاد حساسیت در اذهان آنها مشارکت آنان را جهت مقابله با تهديد‌های زیست محیطی محقق می‌سازد.

از مدیران محترم کشور درخواست تعامل و همکاری بیشتر داشته و انتظار می‌رود کلیه مدیرانی که نشریات را دریافت می‌کنند پرسشنامه مربوطه را تکمیل و جهت برنامه‌ریزی‌های آتی عودت نمایند.

توفیق روزافزون مدیران محترم را جهت خدمتگزاری به میهن اسلامی از خداوند منان خواستاریم.

محمدعلی رجب‌زاده
معاون آموزش و پژوهش

مقدمه

دنیای امروز با چالش توسعه و تخریب محیط زیست روبروست. این چالش می تواند به گونه ای ساده با تشویق و توانمندسازی عمومی - شامل شهروندان، صنایع و سازمان های مردم نهاد - در راستای جلب مشارکت های مردمی برطرف گردد. مردم، یکی

از مهمترین منابع ملی برای توسعه و اجرای قوانین و سیاست های زیست محیطی محسوب می شوند. علاقمندی، تعداد و آشنایی آنها با ویژگی های محل زندگی خود موجب می گردد، نظرات آنها حتی مؤثرتر از بسیاری از سازمان های بزرگ دولتی باشد. حفاظت محیط زیست یک فرایند مشارکتی است که نیاز به اقدامات مستمر و تعامل متقابل دولت، شهروندان و بخش های تولیدی، تجاری و زیربنایی دارد.

۱- تعریف مشارکت های مردمی

از آنجائیکه تعامل بین مردم و دولت، فرایندی مستمر است، استفاده از نظرات شهروندان، ذینفعان و سازمان های مردم نهاد - افراد حقیقی و حقوقی - در اتخاذ و اجرای تصمیمات مدیران تحت عنوان مشارکت های مردمی تعریف می گردد. به عبارت دیگر مدیران می توانند در فرآیند تصمیم گیری از نظرات و عقاید عمومی مردم و همچنین همیاری آنها به صورت مشارکت های عملی در حفظ محیط زیست بهره مند شوند.

از آنجائیکه مشارکت های مردمی به دو طریق عمده زیر امکان پذیر است، مدیران می توانند با تکیه بر این بخش ها از مزایای مشارکت های مردمی در برنامه های مدیریتی خود استفاده کنند:

الف - سازمان های مردم نهاد^۱ (NGOs): یک سازمان مردم زیست محیطی بر اساس تعریف، سازمانی است که به صورت قانونی توسط اشخاص حقیقی یا توسط سازمان هایی بدون مشارکت بخش دولتی با هدف حفظ

محیط زیست تاسیس می شود و از اهداف عمده آن جلب مشارکت های مردمی می باشد.

به طور کلی برای سازمان های مردم نهاد تعاریف گوناگونی ارائه شده است. اگرچه اکثر این تعاریف مربوط از شاخص های مشترکی برخوردار هستند، اما تاکنون با توجه به ساختار و هدف سازمان های مردم نهاد و نیز به این دلیل که این سازمان ها بر اساس حقوق داخلی دولت ها پدید می آیند، امکان دستیابی به یک تعریف جامع، دقیق و قابل قبول از این سازمان ها وجود نداشته است. با این وجود تعاریف زیر از سازمان های مردم نهاد ارائه شده است:

بر اساس شورای اروپا سازمان های مردم نهاد، جمعیتها، جنبش ها یا گروه هایی هستند که با استقلال از دولت، بدون قصد منفعت طلبی برای دفاع از منافع خاصی همچون مسائل شغلی، اجتماعی، فرهنگی، تجاری، سیاسی، علمی، انسان دوستانه، مذهبی و ... تشکیل گردیده اند.

---

^۱ - سازمان های غیر دولتی Non-Governmental Organization

بر اساس نظر شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل، هر سازمانی که بر اساس نهادهای دولتی یا موافقت‌نامه‌های بین دولتها شکل نگرفته باشد از دیدگاه تنظیم‌کنندگان این قطعنامه، مردم نهاد (غیردولتی) محسوب می‌شود. برخی از تعاریف بانک جهانی از سازمان های مردم نهاد به صورت زیر است:

- سازمانهایی که برای جامعه و از سوی آن تشکیل یافته و دولت در آنها دخالتی ندارد یا میزان آن بسیار اندک است، این سازمانها، هم می‌توانند حالت خیریه‌ای داشته باشند و هم می‌توانند در فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی داخل گردند.

- سازمانی است متشکل از افراد خاصی که با پایبندی برخی اصول اساسی اجتماعی، فعالیت‌های خویش را بر پایه توسعه بخشیدن به جوامعی که در آنها زندگی می‌کنند، قرار می‌دهند.

اداره اطلاعات عمومی سازمان ملل نیز تعریف زیر را برای سازمان های مردم نهاد ارائه کرده است:

به هر سازمان غیردولتی و داوطلبانه‌ای اطلاق می‌شود که در سطح محلی، ملی یا بین‌المللی فعالیت دارد و افرادی با علایق مشترک آن را اداره می‌کنند. خدمات انسان‌دوستانه، توجه دادن مردم به اعمال دولت، نظارت بر سیاست‌های اتخاذ شده از سوی دولت و تشویق به مشارکت سیاسی در امور خارجه، در شمار فعالیت‌های این سازمان قرار می‌گیرد. سازمانهایی از این دست، با تحلیل و کارشناسی امور، نقشی مشابه سازوکارهای هشداردهنده را بازی می‌کنند.

بانک اطلاعات سازمان های مردم نهاد ایران نیز، این سازمان ها را اینگونه تعریف می‌کند:

سازمانی مردم‌نهاد محسوب می‌شود که تشکیلات و ساختاری مشخص داشته، غیرحکومتی باشد، همچنین عمده اعتبار آن از بخش غیردولتی تأمین

شود و نیز غیرانتفاعی و داوطلبانه بوده، پاسخگوی تمام یا بخشی از نیازهای جامعه خود باشد.

و در نهایت تعریف سازمان مردم‌نهاد بر اساس مفاد آئین‌نامه اجرایی تأسیس و فعالیت سازمانهای مردم‌نهاد مصوب ۸۴/۵/۸ هیأت وزیران به صورت زیر می باشد:

سازمان مردم‌نهاد به تشکلهایی اطلاق می‌شود که توسط گروهی از اشخاص حقیقی یا حقوقی غیرحکومتی به صورت داوطلبانه با رعایت مقررات مربوط تأسیس شده و غیرانتفاعی، غیرسیاسی و عضوپذیر می‌باشد.

ب- فعال سازی عموم مردم در زمینه های مختلف حفاظت محیط زیست در سطوح مختلف سنی، تحصیلاتی و غیره (به صورت مشارکت های نظری و عملی)

با توجه به آن که مدیران در هر بخشی با مشکلات زیست محیطی روبرو هستند، می توانند جهت حل این مشکلات از روش مشارکت مردمی بهره مند شوند. همه معاهدات زیست محیطی از جمله اصل ۱۰ بیانیه کنفرانس ملل متحد درباره محیط زیست و توسعه در ریودوژانیرو (برزیل، ۱۹۹۲)، دستورکار ۲۱ و بیانیه جهانی توسعه پایدار در ژوهانسبورگ (آفریقای جنوبی، ۲۰۰۲) در اجرای مدیریت محیط زیست بر مشارکت های مردمی تأکید فراوان می کنند.

به منظور فعال سازی عموم مردم استفاده از راهکار آموزش از طرق مختلف نظیر رسانه های عمومی، آموزش از طریق بسیج، ساختارهای دانش آموزی و دانشجویی، انجمن های فرهنگی، هنری، ورزشی و استفاده از چهره های محبوب هنرمندان و ورزشکاران می تواند مؤثر باشد.

۲- سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی از سه مولفه اعتماد اجتماعی^۱، انسجام اجتماعی^۲ و مشارکت اجتماعی^۳ تشکیل شده است که در یک رابطه متعامل قرار گرفته‌اند و هر کدام تقویت کننده دیگری‌اند.

• اعتماد اجتماعی: یکی از مفاهیم مفید در تبیین مفهوم سرمایه اجتماعی، شبکه اعتماد است. شبکه اعتماد می‌تواند بین افراد یک گروه و یا بین گروه‌ها و سازمان‌های مختلف به وجود می‌آید.

• انسجام اجتماعی: انسجام اجتماعی دلالت بر توافق جمعی میان اعضای یک جامعه دارد. پیوند بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی نیز حائز اهمیت است.

• مشارکت اجتماعی: مشارکت اجتماعی دلالت بر گسترش روابط بین گروهی در قالب انجمن‌های داوطلبانه، باشگاه‌ها، اتحادیه‌ها و گروه‌هایی دارد که معمولاً خصلتی محلی و غیر دولتی دارند و هدف‌شان مشارکت و درگیر ساختن مردم در فرآیند اجتماعی مختلف در قالب سیاست‌های اجتماعی است. مشارکت اجتماعی با مشارکت مردمی قرابت نزدیکی دارد، چنین مشارکتی در برنامه‌های عمران اجتماعی به ویژه در سطح روستاها، جایگاه ویژه‌ای دارد. نمود عینی مشارکت اجتماعی وجود نهادهای مشارکتی چون انجمن‌ها، گروه‌ها، سازمانهای محلی و غیردولتی است.

سازمان‌های مردم نهاد به عنوان مظهر جامعه مدنی، مأمونی برای مشارکت محلی، بروز ابتکارات، نوآوری، کارآفرینی و انتقال سریع و تطبیق پذیری تکنولوژی در فرآیند توسعه و غیره به اجرای اثربخش تر برنامه‌های توسعه

---

¹- Social Trust

²-Social Cohesion

³- Social Participation

کمک می کنند. این موارد بیانگر جایگاه ویژه سازمان های مردم نهاد در توسعه سرمایه اجتماعی است.

تقویت سازمان های مردم نهاد از سازوکارهای فرآیند توسعه پایدار است. با تقویت و مشارکت واقعی و موثر این سازمان ها هدف های مربوط به کوچک سازی دولت ها، توانمندسازی مردم و افزایش سرمایه اجتماعی در بین همه اقشار و طبقات جامعه، بهینه سازی فرآیند برنامه ریزی و ... برآورده خواهد شد.

امروزه مفهوم توسعه پایدار از طریق پایداری به معنای سرمایه گذاری و مراقبت از سبد سرمایه ها مطرح می شود. چهار نوع سرمایه اصلی در دستیابی به توسعه پایدار در نظر گرفته می شوند:

- سرمایه زیست محیطی: شامل خدمات، کارکردها، فرآیندها و منابع تجدیدپذیر
- سرمایه مادی: شامل منابع طبیعی غیر قابل تجدید
- سرمایه انسانی: شامل دانش، مهارت، سلامت، تغذیه، ایمنی و انگیزه
- سرمایه اجتماعی: شامل جامعه مدنی، انسجام اجتماعی، اعتماد متقابل، برابری، توانمندسازی، آزادی شکل ها و ...

۳- سطوح مشارکت های مردمی

سازمان های مردم نهاد زیست محیطی با هدف جلب مشارکت مردمی و بالابردن سطح آگاهی های زیست محیطی جامعه و دستیابی به پایداری محیط زیست به وجود آمده اند و از آنجا که برای رسیدن به توسعه پایدار، نقش مردم انکار ناپذیر است، نقش سازمان های مردم نهاد برای جلب مشارکت های مردمی، بسیار مهم است. از آنجایی که مشارکت های مردمی دارای سطوح متفاوتی است، مدیران در استفاده از مشارکت های مردمی باید به سطوح مختلف آن توجه خاصی داشته باشند. به طور کلی، سطوح

مشارکت‌های مردمی شامل موارد ذیل می‌باشد که به ترتیب سطح مشارکت در تصمیم‌گیری‌های نهایی مدیران افزایش می‌یابد:

- ۱- آگاه رسانی به مردم،
- ۲- رایزنی و مشاوره،
- ۳- درگیر شدن مردم در مسائل،
- ۴- تشریک مساعی،
- ۵- قدرت و اختیار دادن به مردم

۴- مزایای استفاده از مشارکت‌های مردمی در مدیریت محیط زیست

فرآیند مشارکت‌های مردمی دارای مزایای فراوانی است که از جمله مزایای آن برای مدیران می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- رضایت عمومی جامعه در اثر کاهش ناسازگاری‌ها در تصمیمات
- افزایش آگاهی‌های عمومی جامعه درباره حفاظت محیط زیست
- روشن شدن فرایند تصمیم‌گیری و تصمیمات نهایی
- جلوگیری از پیامدهای منفی زیست محیطی در نتیجه تصمیمات نادرست
- ارائه راه حل‌های بیشتر برای حل مشکلات زیست محیطی توسعه
- کاهش هزینه‌های دولت ناشی از اتخاذ تصمیمات اشتباه
- کاهش تضادها بین رشد اقتصادی و امنیت زیست محیطی
- ارتباط مستمر و متقابل بین مردم و دولت
- گام برداشتن در راستای توسعه پایدار
- انتشار فرهنگ حفظ محیط زیست با استناد به سنن و عقاید مذهبی

۵- وضعیت مشارکت های مردمی در ایران

اولین سازمان مردم نهاد زیست محیطی ایران یک تشکل غیر رسمی تحت عنوان "زنان اشکذر" بود که از سال ۱۳۴۹ به منظور مقابله با هجوم شن های روان فعالیت خود را آغاز کرد. همچنین انجمن متخصصان محیط زیست اولین انجمن غیر دولتی علمی در زمینه محیط زیست است که از سال ۱۳۷۳ فعالیت خود را آغاز نمود. جدول (۱) تعداد سازمان های مردم نهاد زیست

محیطی موجود در استان های مختلف را در سال های ۱۳۸۳ بر اساس آمار وزارت کشور و در سال ۱۳۸۵ بر اساس آمار سازمان حفاظت محیط زیست نشان می دهد. این در حالی است که تعداد سازمان های مردم نهاد زیست محیطی در سال ۱۳۸۱ حدود ۳۷۱ مورد بوده است. با توجه به این آمار ملاحظه می شود، تعداد سازمان های مردم نهاد زیست محیطی در سال های اخیر، به علت ایجاد بستری مناسب در جامعه برای جلب مشارکت های مردمی و فعالیت جامعه مدنی و روند رو به رشد تخریب محیط زیست افزایش یافته است. اما باید توجه داشت با وجود افزایش تعداد سازمان های مردم نهاد زیست محیطی، رشد کیفی این سازمان ها قابل توجه نبوده است. از جمله چالش هایی که موجب گردیده سازمان های مردم نهاد زیست محیطی و به تبع آن مشارکت های مردمی در کشور با ضعف روبرو باشد، می توان به عدم تخصصی بودن NGOها، ضعف در تعامل و برقراری ارتباط با سایر سازمان های مردم نهاد، ضعف در مستند سازی و ارائه تجربیات موفق، محدود شدن سازمان های مردم نهاد تنها به انجام برنامه های نمادین، عدم اثرگذاری در تدوین برنامه های استانی و ضعف مدیریت مشارکتی درون سازمان های مردم نهاد اشاره نمود.

جدول (۱): تعداد سازمان های مردم نهاد زیست محیطی به تفکیک استان ها

تعداد تشکل های زیست محیطی		نام استان	تعداد تشکل های زیست محیطی		نام استان
۱۳۸۵	۱۳۸۳		۱۳۸۵	۱۳۸۳	
۴۰	۳۰	فارس	۳۱	۴۰	آذربایجان شرقی
۱۲	۵	قزوین	۱۹	۱۴	آذربایجان غربی
۱	۱	قم	۱۰	۲	اردبیل
۹	۱۰	کردستان	۱۷	۲۰	اصفهان
۷	۷	کرمان	۱۹	۲۵	ایلام
۷	۶	کرمانشاه	۸	۹	بوشهر
۶	۵	کهگیلویه و بویراحمد	۶۰	۳۶	تهران
۳۴	۱۶	گیلان	۸	۱۳	چهار محال و بختیاری
۳۶	۴۲	گلستان	۲۰	۱۱	خراسان رضوی
۱۱	۱۶	لرستان	۲		خراسان جنوبی
۳۷	۳۰	مازندران	۶		خراسان شمالی
۵	۵	مرکزی	۱۷	۱۲	خوزستان
۱۰	۵	هرمزگان	۱۲	۶	زنجان
۵	۵	همدان	۱۱	۴	سمنان
۹	۱۳	یزد	۱۵	۲۱	سیستان و بلوچستان

عدم آگاهی مردم نسبت به وظیفه خود بر اساس اصل ۵۰ قانون اساسی، عدم استفاده از پتانسیل های سازمان های مردم نهاد به عنوان سرمایه اجتماعی، محدود بودن فعالیت های سازمان های مردم نهاد زیست محیطی، عدم انسجام بین فعالان محیط زیست، ضعف در مکانیسم های اجرایی شبکه زیست محیطی، مواردی هستند که به عنوان چالش های بخش مشارکت های مردمی بیان می شوند.

به منظور رفع این چالش ها، پیشنهادات زیر را می توان ارائه نمود:

توانمندسازی سازمان های مردم نهاد، آگاهی رسانی به مردم و دولت در خصوص معرفی سازمان های مردم نهاد زیست محیطی، فراهم نمودن امکانات برای ارائه طرح های موفق، ایجاد رابطه و تعامل با بخش دولتی و خصوصی، رعایت اصول اخلاقی (از خود گذشتگی، رفاقت به جای رقابت، عملکرد شفاف و ...)، عدم داشتن دیدگاه اقتصادی در سازمان های مردم نهاد، رعایت دموکراسی در کلیه انتخابات سازمان های مردم نهاد لازم به ذکر است در حال حاضر به منظور ثبت سازمان های مردم نهاد باید از آئین نامه اجرایی تأسیس و فعالیت سازمان های مردم نهاد پیروی شود.

۶- ویژگی ها و کارکرد سازمان های مردم نهاد

به طور خلاصه ویژگی های سازمان های مردم نهاد را می توان غیر دولتی بودن، غیر انتفاعی بودن، خودجوش بودن و تمایل به استقلال و داشتن هدف مشخص آن ها دانست.

یک سازمان مردم نهاد برای

رسیدن به اهداف مورد نظر خود از شیوه های متفاوتی بهره می گیرد که می توان آنها را به صورت زیر دسته بندی نمود:

اطلاع رسانی و آگاه سازی عمومی و آموزش، جلب مشارکت های مردمی در زمینه های مختلف و متناسب با اهداف سازمان و بسیج عمومی، ایجاد گسترش و تقویت هماهنگی بین بخش های دولتی و مردم، گسترش نظارت عمومی، ارزیابی پروژه ها و فعالیت های عمومی، افزایش بهره وری در استفاده از منابع، ارایه راهکارها و پیشنهادها به دولت به منظور کمک به رفع مشکلات و نارسایی ها، پایداری در تولید و مصرف، ارایه خدمات به بخش عمومی جامعه و بخش دولتی و همکاری با سازمان های دولتی.

۷- وضعیت مشارکت های مردمی در جهان

امروزه مشارکت مردمی به عنوان یکی از ارکان مهم در مدیریت محیط زیست و برنامه های توسعه پایدار در کشورهای مختلف مورد توجه قرار گرفته است. یکی از معیارهای بررسی مشارکت های مردمی، تعداد اعضا در سازمان های مردم نهاد زیست محیطی می باشد. این معیار در مورد برخی کشورهای جهان بر حسب درصد اعضا از کل جمعیت کشور در جدول (۲) ذکر شده است.

جدول (۲): تعداد اعضای سازمان های مردم نهاد زیست محیطی در برخی کشورهای جهان

کشور	تعداد اعضا (درصد از کل جمعیت)	کشور	تعداد اعضا (درصد از کل جمعیت)
آرژانتین	۱۶	چین	۱۲
آفریقای جنوبی	۱۲	دانمارک	۲۰
آلمان	۲۸	روسیه	۱۶
اتریش	۱۷	ژاپن	۱۹
استرالیا	۱۳	سوئد	۱۸
امارات متحده عربی	۶	عراق	۱۱
اندونزی	۱۲	عمان	۱۶
انگلستان	۲۲	فرانسه	۲۹
ایالات متحده آمریکا	۲۱	فنلاند	۲۰
ایتالیا	۲۰	فیلیپین	۱۱
ایران	۱۲	کامرون	۱۵
برزیل	۱۹	کانادا	۱۷
بلژیک	۱۹	کره جنوبی	۱۷
ترکیه	۸	هلند	۲۲
نروژ	۱۵	هندوستان	۱۸

۸- زیرساخت‌های بخش مشارکت‌های مردمی در کشور

۸-۱- سازمان‌های مرتبط

در ایران سازمان‌های ذیل در زمینه مشارکت‌های مردمی در بخش محیط زیست فعالیت می‌نمایند:

- سازمان حفاظت محیط زیست - دفتر مشارکت و آموزش همگانی
- وزارت جهاد کشاورزی - معاونت ترویج و مشارکت مردمی
- کلیه سازمان‌های مردم‌نهاد زیست محیطی (NGOs)
- سازمان صدا و سیما و سایر رسانه‌های عمومی
- وزارت کشور
- سازمان ملی جوانان

۸-۲- قوانین و مقررات

کاهش اثرات نامطلوب و تخریب‌های زیست محیطی در هیچ جامعه‌ای بدون همکاری و مشارکت عمومی افراد جامعه امکان‌پذیر نخواهد بود و این امر مستلزم ارتقای آگاهی‌های عمومی در زمینه محیط زیست می‌باشد.

در ماده ۶۴ بخش دوم قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با موضوع حفظ محیط زیست بر ارتقای آگاهی‌های عمومی از طریق رسانه‌های دولتی و صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران با اجرای برنامه‌های آموزشی تأکید شده است.

دولت مکلف است برنامه بهره‌برداری از منابع طبیعی کشور را جهت حفاظت، احیا و توسعه پایدار از منابع طبیعی با در نظر گرفتن محورهای زیر به اجرا درآورد:

الف - بهره‌برداری متناسب با ظرفیت قابل تحمل محیط و توان تجدیدپذیری منابع

ب - مدیریت یکپارچه و نظام‌مند منابع طبیعی در چارچوب تدوین برنامه مدیریت چند حوزه آبخیز با همکاری و مشارکت بخش عمومی و مردمی در ماده ۱۱۱ قانون برنامه چهارم، به توسعه مشارکت زنان، گسترش

سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های زنان توجه شده است. در ماده ۱۴۰ قانون برنامه چهارم به دولت اجازه داده تا به منظور توسعه بخش خصوصی و تعاونی و جلب مشارکت تشکل‌های غیردولتی و سایر بخش‌های جامعه مدنی در اداره امور کشور و افزایش کارآمدی مدیریت دولتی، در مواجهه با چالش‌ها و استفاده از فرصت‌ها و منابع مالی، اقدام‌های لازم را از جمله کمک به ایجاد نهادهای غیردولتی برای حفاظت از محیط زیست و ارتقاء استانداردهای زیست محیطی انجام دهد.

همچنین در مفاد ۹۵، ۹۷، ۹۸، ۱۱۹، ۱۳۶ و ۱۴۵ قانون برنامه چهارم نیز بر مشارکت مردمی و استفاده از کمک سازمان‌های مردم‌نهاد در بخش‌های مختلف اجتماعی تأکید شده است.

در ماده ۹۸ قانون برنامه چهارم نیز به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی اشاره شده است.

۹- نتیجه‌گیری

به منظور اجرای صحیح برنامه‌های مدیریت زیست محیطی و دستیابی به توسعه پایدار، مشارکت‌های مردمی یکی از ارکان مؤثر و مهم محسوب می‌شود. با آغاز مشارکت‌های مردمی در مسائل زیست محیطی، این موج می‌

تواند به طور خودجوش برای مدت های طولانی ادامه یابد. حتی با تغییر در سیاست ها و برنامه های دولتی، مشارکت های مردمی در راستای دستیابی به توسعه پایدار زیست محیطی تداوم خواهد داشت. به نظر می رسد در شرایطی که حفظ محیط زیست بدون همکاری افراد جامعه امکان پذیر نیست، مشارکت های مردمی در زمینه حفظ محیط زیست با آموزش های لازم می تواند کشور را به سوی محیط زیست سالم هدایت کند.

منابع و مآخذ:

- ۱- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۸۳، قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۴-۱۳۸۸: مصوب ۱۳۸۳/۶/۱۱ مجلس شورای اسلامی، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور
- ۲- عباس پور، مجید، ۱۳۸۶، انرژی، محیط زیست و توسعه پایدار، انتشارات دانشگاه صنعتی شریف
- ۳- کلانتر، سید کیانوش، ۱۳۸۶، "الگوهای نوظهور در سنجش پایداری توسعه"، مجله تدبیر، سال هفتم، شماره ۱۸۷
- ۴- مستوری، رضا و همکار، ۱۳۸۱، بررسی جایگاه و نقش تشکل های غیر دولتی زیست محیطی در برنامه سوم توسعه و ارائه راهکار جهت برنامه چهارم، مجموعه مقالات چهارمین همایش دوسالانه انجمن متخصصان محیط زیست ایران

۵- مقیمی، سید محمد، ۱۳۸۶، "توسعه سرمایه اجتماعی از طریق کارآفرینی سازمان های مردم نهاد در جمهوری اسلامی ایران"، کنفرانس ملی کارآفرینی، خلاقیت و سازمان های آینده

6- <http://andevary.parsiblog.com/410913.htm>

7- Jianrong, Q., et. al., 2006, "Environmental Democracy: Promoting Full Public Participation in Environmental Protection", China Environmental Law and Public Participation Project

8- Nagy, M. T., Bowman, M., et. al, 1994; " Manual on Public Participation in Environmental Decision making", Budapest

9- www.edo.org.au

10- www.epa.gov

11- www.hhs.gov

12- www.moi.ir

13- www.unece.org

14- www.wikipedia.org

طرح مدیران سبز اندیش

سازمان حفاظت محیط زیست
معاونت آموزش و پژوهش
دفتر مشارکت و آموزش همگانی